Gyvenimas Mažosios ir Didžiosios Lietuvos sankirtoje

Vokietijos-Rusijos pasienis ("Ausra", 1886 Nr.5)

Vokietijos-Rusijos pasienis tes Palangos-Nemirsetos ruožu

Skirvytės pereinamasis punktas. 1934 m.

Sulaikyta spirito kontrabanda Klaipėdos sandėlyje 1928 m.

Įspėjanti apie pasienio ruožą lentelė tes Kantvainiais. 1939-1944 m.

Kretingos-Bajorų muitinės prie Rusijos-Vokietijos sienos prieš Pirmąjį pasaulinį karą

Muitinės kontrolė Klaipėdos krašte. 1925-1939 m.

Lietuvos pasieniečiai su sulaikyta kontrabanda. XX a. 3 dešimt.

Vokiečių pasieniečiai Pėžaičiuose. 1915-1917 m.

Gargždų muitinės tarnautojai. XX a. 3 dešimt.

Knygnešys Vincas Jutka (1860-1939) iš Žemaičių Kalvarijos

Rusnės muitinės tarnautojai. Apie 1930 m.

Nidos muitinė. 1925-1939 m.

Vokietijos-Rusijos siena tes Šmalininkais. 1914 m.

Lauksargių muitine. 1915-1917 m.

GYVENIMAS PASIENYJE

Istorinės aplinkybės lėmė Šilutės kraštui nuo seno būti pasienio srityje. Kažkada kraštą dalijo tarp Vokiečių Ordino, vėliau Prūsijos, Vokietijos imperijos ir Lietuvos didžiosios kunigaikštystės, vėliau carinės Rusijos, nustatyta siena. Mainėsi valstybės, bet ne siena. 1422 m. nustatyta siena nepajudinta išsilaikė 500 metų - iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos. Šiandien vadinamoji istorinė Klaipėdos krašto siena pamažu grimzta užmarštin, ją primena dar gyvų amžininkų pasakojimai, abipus sienos susiformavęs skirtingas architektūrinis, religinis paveldas, vis dar aptinkami senieji ribočenkliai, pasienio muitinių pastatai.

Vienu ryškiausiu ir svarbiausiu valstybių paribio zonos kraštovaizdžio elementu buvo muitinės. Pagrindinis jų tikslas buvo ginti valstybės ekonominius interesus, saugoti ir kontroliuoti vidaus rinką nuo nepageidaujamų prekių įvežimo ar išvežimo. Už tam tikrų prekių įvežimą, jų tranzitą ir išvežimą reikėjo mokėti muito mokestį. Neretai muitinių surenkami mokesčiai sudarydavo ketvirtadalį viso valstybės biudžeto. Be kita ko, muitinės kontroliavo ir žmonių judėjimo srautą.

Paprastai abiejų valstybių muitinės buvo įrengiamos abipus sienos, ties pagrindiniais prekybos ir transporto keliais. Pagal pasienio ruožo judėjimo srauto dydį ir vykdytas funkcijas, muitinės buvo skirtingų rūšių. Pirmos klasės muitinės buvo įrengiamos didelio judėjimo pasienio kelio ruožuose ir per jas buvo galima vežti visas leidžiamas apmuitinamas prekes; antros klasės muitinės dažniausiai tarnavo bemuitių prekių įvežimui ir tenkino lokalinius poreikius; pati žemiausia grandis - perėjimo postai, per kuriuos nebuvo galima vežti jokių prekių, jie buvo skirti tik pasienio gyventojams pereiti sieną.

Įvežti, pervežti, išvežti prekes, o taip pat pereiti sieną buvo galima tik vykstant nustatytais keliais ir tik per atitinkamus muitinės postus. Sienos kirtimas per kitas, nei nustatyta, vietas, buvo laikoma pažeidimu, kiekvienoje muitinėje privalėjo kabėti iškaba su valstybės herbu, muitinės pavadinimąn nurodantis užrašas, taip pat turėjo būti įrengtas pakeliamas buomas, užkarda. Pagrindinės muitininko tarnybos funkcijos buvo: tikrinti, ar nėra draudžiamų įvežti prekių, koks įvežamo krovinio svoris, kiekis, rūšis ir kt., ar tokie duomenys atitinka asmens deklaracijoje nurodytus duomenis; pažymėti prekes, nustatyti joms muito mokestį, jį surinkti. muitinių darbas nebūtų buvęs veiksmingas, jeigu nebūtų funkcionavusi sienos apsauga. viena iš pagrindinių pasienio sargybai patikėtų užduočių buvo pasienio ruožo kontrolė, kova su kontrabanda.

Kontrabanda - tai draudžiamų prekių, arba leidžiamų, tačiau paslėptų ir nedeklaruotų prekių gabenimas. kontrabanda tap pat laikyta prekių gabenimas apeinant muitinės postus ir taip išvengiant muito mokesčio. Kadangi iš kontrabandos verslo buvo galima daug ir greitai uždirbti, nemaža dalis pasienio gyventojų buvo įsitraukę į šią neteisėtą veiklą.

Kontrabanda gabentos prekės, kurios buvo labiausiai paklausios kitapus sienos ir kuriomis buvo taikomi didžiausi muito tarifai. Populiariausios kontrabandinės prekės šiame krašte buvo: įvairūs spiritiniai gėrimai, etilo eteris (anodžja), chemijos produktai, tabakas, galanterijos prekės, mielės, egzotiniai vaisiai, dviračiai, žemės ūkio mašinos ir kt. Bene daugiausia išilgę pasakojimų apie amodjos neteisėtą gabenimą ir realizavimą. Pasak amžininkų, turgaus dienomis pasienio miestelluose visos gatvės pakvipdavo specifiniu anodjos kvapu, juo būdavo persisunkę netgi namai, laukai ir miškai.

Kontrabandininkais laikyti ir vadinamieji knygnešiai, kurie 1864-1904 m., carinei Rusijai uždraudus Lietuvoje spaudą lietuviškais rašmenimis, gabeno iš Rytų Prūsijos į Lietuvą lietuviškus leidinius.

Baudos už pažeidimus įvairavo. Stapta gabentos leidžiamos bei draudžiamos įvežti prekės buvo konfiskuojamos ir už tai baudžiama pinigine bauda, kuri keliskart viršijo įvežamos prekės kainą. Antrą kartą pagautas kontrabandą gabenantis asmuo buvo baudžiamas dvigubai didesne bauda. Jei vežantysis kontrabandą turėjo ginklą ir juo pasipriešino pareigūnui, be nurodytų piniginių baudų, jam grėsė įkalinimas iki kelerių metų.

Muitinių tinklas palei vad. Klaipėdos krašto ir Lietuvos pasienį buvo nuolatosvyęs. Paminėtinos šios iki 1923 m. abipus sienos veikusios muitinės: Nemirsetos-Palangos, Bajorų-Kretingos, Laugalių - Gargždų, Pėžaičių -Aisėnų, Kulėšų-Naujamiesčio (Žemaičių Naumiesčio), Lauksargių-Tauragės, Smalininkų-Jurbarko. Krašto viduje dar veikė vyriausia muitinės įstaiga Klaipėdoje, o marių ir Nemuno deltos ruožą kontroliavo Rusnės muitinė. Klaipėdos kraštą 1923 m. prijungus prie Lietuvos, muitinių tinklas minėtame ruože iš esmės keitėsi, nes Lietuvos-Vokietijos siena nuo šiol ėjo Nemuno upe. Dauguma muitinių prie ankstesnės sienos buvo uždarytos arba perkeltos į naują pasienio ruožą: Palangos muitinė buvo perkelta į Nidą, Kretingos - į Pagėgius, Aisėnų - į Panemunę, Naujamiesčio - į Šilutę (vėliau išvis panaikinta). Įsteigtos naujos muitinės Viešvilėje, Šilininkuose ir Šereitaukyje, atidaryti nauji perėjimo punktai Šakinėliuose, Jonaičiuose, Skirvytėje, Tatamiškiuose, Bitėnuose, Lazdėnuose ir Nausėduose. 1939 m. Vokietijai atgal prisijungus Klaipėdos kraštą, muitinių tinklas vėl buvo pertvarkytas, prisiderinant prie pakitusios sienos. Jų išsidėstymas primitė situaciją iki 1923 m. - naujai įrengtos tik Žagatpurvių-Inkaklių, Laugalių-Degučių, Tamošaičių-Sartininkų ir Aukštgirių-Šilinės perėjimo punktai.

ŽEMAIČIŲ NAUMIESTIS

Pirmą kartą Žemaičių Naumiesčio vietovė rašytiniuose šaltiniuose paminėta 1650 m., nors beveik miestelio centre esantis Vanagių piliakalnis, vad. Žaliuoju kalnu, rodo, kad šioje teritorijoje gyvenama jau buvo I tūkstantmetyje.

XVI a. Žemaičių Naumiestis ir jo apylinkės tapo Lietuvos-Lenkijos karalių valstybiniu dvaru. 1750 m. gyvenvietė gavo prekybines privilegijas, kuriomis pirmą kartą jai leidžiama turėti turgus ir prekymečius. 1779 m. Stanislovas Augustas Poniatovskis miestelį, priklausiusį Žemaitijos seniūnijai, penkiasdešimčiai metų išnuomojo Žemaičių tauininkui Mykolui Ronikenui, kurio fundacijos dėka pastatyta dabartinė Šventojo Arkangelo Mykolo bažnyčia katalikams.

1792 m. Stanislovas Augustas Poniatovskis Naumiesčiui suteikė Magdeburgo teises ir gyvenvietė tapo miestu. 1795 m., po trečiojo Lietuvos-Lenkijos valstybės padalijimo, Naumiesčio karališkasis dvaras, kaip ir didžioji dalis LDK, atiteko carinei Rusijai.

Ypatingą reikšmę miestelis įgavo po 1863–1864 m. sukilimo uždraudus lietuvišką spaudą, jis tapo svarbiu draudžiamos literatūros platinimo punktu. Per jį ėjo vienas svarbiausių knygnešių kelių. 1918 m. Lietuvai atkūrus valstybingumą, Naumiestis tapo valsčiaus centru ir buvo vadinamas Tauragės Naumiesčiu. XX a. 4-ajame dešimtmetyje miestelį imta vadinti Žemaičių Naumiesčiu. Žemaičių Naumiesčio gyventojų kasdienį gyvenimą labiausiai veikė šalia ėjusi siena skyrusi Mažąją ir Didžiąją Lietuvas.

Žemaičių Naumiestis kaip paribio miestelis išsiskyrė savo daugiataute kultūrine aplinka. Dar ir šiandien miestelyje stovi trys maldos namai: evangelikų liuteronų (pastatyta 1842 m.), katalikų (pastatytas 1782 m.) bažnyčios ir žydų sinagoga (1816 m.). Iki mūsų dienų išlikusiose senosiose žydų, evangelikų liuteronų, stačiatikių kapinėse matyti, kad šios bendruomenės buvo didelės ir gyveno čia nuo seno. Senosiose žydų kapinėse stovi stela, kurioje nurodyta, kad čia palaidota Hana, Rabino Eliziejaus duktė, mirusi 5292 m., t. y. 1531 m. Ji pirmoji palaidota šiose kapinėse, o Dariaus ir Girėno gatvės gale esančios kapinės suskirstytos į penkias dalis: pirmojoje – evangelikų liuteronų kapai, antrojoje – katalikų, trečiojoje – stačiatikių, ketvirtojoje dalyje – vėl katalikų ir naujosios kapinės. Senosiose katalikų kapinėse žmonės pradėti laidoti XVIII a. pabaigoje.

Akmenimis grįsta, nuo XIX a. pr. mažai pakitusi senoji Žemaičių Naumiesčio turgaus aikštė taip pat mena apie daugiakultūrinį paribio miestelio gyvenimą. Čia stovintys namai kaip gyvi eksponatai primena juose veikusias žydų, lietuvių, lietuvininkų parduotuves, smukles, dirbtuvėles (žr. Aikštės planą).

Šiandien Žemaičių krašto etnokultūros centras siekia atgaivinti Naumiesčio kaip paribio miestelio gyvenimą. Rengiamos išskirtinės jau tradicinėmis tapusios šventės: Dagotuvės - Mykolinės, Sekminės. Naujai kuriamame Žemaičių Naumiesčio muziejuje daug dėmesio bus skirta daugelio tautų kultūrinei paribio miestelio istorijai priminti.

Turgaus aikštė

Turgaus aikštė

Žemaičių Naumiestis XIX a. pr.

Turgaus aikštės vaizdas

Žemaičių Naumiestis 1940 m.

Siutilo namas

Turgaus aikštės vaizdas

Siutilo namas

Žemaičių Naumiestis XIX a. pr.